

AZ ELÁSOTT KENYÉR

Irtó: Brindza Károly

A derengő keleti hajnalban lassan kirajzolódtak a tanya körvonalai. A tanya messziről úgy nézett ki, mint egy nagy szürke fészek, amely beleilleszkedett a hóval borított pusztaságba.

A tanya még aludt. Legalább is a gazda lakása körül mélységes csend honolt. Még a kutya sem mozdult. Nagyon hideg volt. Nem volt kedve senkinek kimozdulni az ágyból. A kakasnak is a torkára fagyott a hajnali kukorékolás... A disznók békésen horkoltak a góré alatti ólban. Nem mozdult senki és semmi...

Ebben a fagyos, téli lustaságban csak Pista a béres nem tudott aludni. Már régen nem aludt. Enni adott a lovaknak. A lovak szénáznak a jászol előtt és nagyokat csattan patájuk az istálló földjén. Pista minden dobbanásra összerезzen. Nem pihent az éjszaka semmit. Szüntelenül a tegnapi gondolt, meg arra az asszonyra, aki úgy elbánt vele... Nagy nyugtalanság feszelte be magát lelkébe. Pistát bántotta a lelkiismerete.

Most ott áll a priccse és beleszuszog a befagyott istálló-ablakba. Az ablak a lehelet melegségétől felenged, majd amikor Pista elfordul, ismét befagy. Cifra jégvirágok és furcsa vonalak képződnek rajta. Ezeket nézi, bámulja, de az esze egészen máshol jár.

A tegnapi nagyon megfeküdte lelkét. Valami iszonyúan nyomta lefelé, le egészen a priccse alá. — Én kulák szolga vagyok! — motyogta maga elé és szájában valami keserűt érzett ennél a szónál: szolga... Pista már husz éve cseléd, de még sohasem fájt neki, ha valaki erre emlékeztette. Nem fájt neki, ha gazdája össze is szidta, még az sem, amikor egyszer csépléskor, pofon ütötte, mert leejtette a zsákot a válláról és az kirepedt. Akkor is azt hitte, hogy a gazdának van igazsága, hiszen a gyönyörű szép buzaszemek a porba keveredtek.

És most ez az asszony azt mondja, hogy ő kulák-szolga, kulák fatytyú, aki védi a gazdáját és nem gondol az éhezőkre... Inkább a lónak, mint az embernek?...

Lázás homlokát a fagyos ablakra szorítja és szüntelenül a tegnapi gondol.

A faluból tartott hazafelé, — daráltatni volt a disznóknak. Sűrűn kell Pistának a faluba menni, mert harminckét disznója van a gazdának. Szép kövér disznók! Mahólnap kétméteresek lesznek. — Pista ennél a gondolatnál elmosolyodott — hiszen ő eteti őket. Kétméteresek lesznek! Beviszik őket a faluba és a gazda behívja majd Pistát a kocsmába — meginni egy-két fityókával... — a nyál összefutott szájában.

A szánkó vidáman röpi Pistával és a friss darával a dűlőúton. A hó most egy kissé elállt, de a szél továbbra sem pihen és bele-bele csapkod Pista arcába. Ilyenkor behúzza fejét, a rossz báránybőr sapkát, amelyet karácsonyra kapott a gazdától, egészen a szemére húzza és odavág a lovak füle közé...

Az út felénél tartott. A szél mind erősebbé vált és Pistát jól átfújta. — Hátán gyakran végigfutott a hideg. — De rossz is télen a cselédnek! — gondolta magában. — Nyáron legalább szundíthat az ember a kocsin, most meg belefagy az emberbe a szusz is...

Húsz éve szolgál már a gazdánál. Húsz esztendeje! Hogy eljár az idő — tündődött magában.

— Hé, néptárs! álljon meg, szakította félbe egy hang Pista tünődését. Nagyon rántott a gyeplőn és a szánkó oldaltfarolva hirtelen megállt.

— Mink is arra megyünk, néptárs! — szóltott egy nő, akinek csak az orra hegye látszott ki a havas kendőből.

— Meddig? — kérdezte Pista és megtörölte havas bajszát.

— A körösztűtig — válaszolta a férfi, aki már lendült is fel a szánkó hátuljára.

— Na, gyűjjenek föl. — Pista arrébb húzódott és helyet csinált az asszonynak. Az ember hátul helyezkedett el. Nekivágtak.

Mindannyian hallgattak. Behúzták a fejüket a takaró alá. Jónéhány-száz métert szaladt már a szánkó, amikor Pista megkérdezte:

— Ugyan hová mennek, ilyen istentelen időben, gyalog... — lehúzta fejéről a pokrócot és az asszony arcába nézett.

A nő harmincöt év körül lehefett — valószínűleg már asszony. Ő is kibontja fejét a takaróból és végigsímít homlokán egy szőke hajfürtöt. Szürkés-kék szeme megcsillant, amikor megszólalt. — A kukoricát ellenőrizzük, folyik a beszolgáltatás...

— Ugyan, hát ilyen istentelen időben? — ráérne az akkor is, ha majd a hó elolvad.

— Dehogy ér rá testvér! — ha ráérne, ha volna elég kenyér mindenhol, akkor igen, de sajnos, nincsen. Éhes szájak várnak a kukoricára, a kenyérré...

— Persze, elviszik az utolsó szemig — veti oda Pista kötekedő hangon, ahogyan a gazdájától hallotta.

— Csak ami felesleges, csak azt, amit muszáj, — mondotta az asszony és hangja olyan barátságosan, olyan meggyőzően csengett, hogy Pista zavarában nem tudta rögtön folytatni kötekedését.

Pistának ott forrongott valami a fejében. A gazdáját hallotta, amint az egyre szidta a hatóságokat, mert azok »elvisznek mindent«. Most mindössze harminckett darab disznót hizlalhatnak, azelőtt pedig kétszázat is szidtak. »A hatvan malac pusztul, on el, vagy csapjam ki az országútra őket... Ménem ítetnek Boszniában is kukoricát, ne éntőlem vigyek el! — tönkretesznek...« Pista sajnálkozva gondolt gazdájára és a malacokra... »De nem adjuk oda nekik, — vigyorgott a gazda — gyere, egyugjuk Pista«... és Pista ment, segített a gazdának eldugni a kukoricát. — Szépen beraktak vagy huszonöt kocsira valót a gödrökbe, aztán rárakták a szárkúpokat. — mosolygott magában — mégis csak okos ember a gazda... — az asszonyra néz, aztán folytatja a kötekedést.

— Nem hagynak a malacoknak semmit. Kicsaphassuk őket az országútra, a gazdám is aszongya... Maguk erőszakosak!

A nő hirtelen oldalt fordult és belenéz Pista meglepett arcába. Az a lovakra fordítva tekintetét, megrántotta a gyeplőt. — Nyé... az anyád keservit... — A lovak megugrottak, hogy csakúgy repült a szánkó. — Mit beszél? — kiáltotta az asszony és keze idegesen a gyeplő felé rándult. — Mit beszél ember?

— Azt, hogy erőszakosak, dörmögi makacsul Pista, — de egy pillanatra sem néz az asszony arcába. — Evisznek mindent Bácskából... Nem lesz itt gyüvőre semmi. Eviszik Cernagórába... Mé nem termelnek azok is, ha élni akarnak?

Az asszony ujjai lassan elengedik Pista vállát. Előre, valahová nagyon messzire néz. Talán túl a Dunán, a Száván is... Messzire a kopár sziklák világa felé, ahol nagy háborút vívott a nép, és elveszítette mindenét, a szabadságért... Most, talán a földetlen tetejű romházak vakán, valahol egy család gémberedő tagokkal várja a kenyeret... Dél

harcos fiait, északra szegezik a jogos segítséget váró szemeiket... — Az asszony a szeméhez kap és letörli az odasodort hó és a kibuggyanó könny összeolvadt levét... Megemberelte magát és megrántotta Pista vállát.

— Ember! láttál-e már te éhező gyerekeket? Láttál-e már árvákat — gyermekeket, akik elvesztették szüleiket? Voltál-e már valaha fül-döklő, akit kimentettek?

Az asszony nagy komoly szürke szemei belefűrődtek Pista zavaros szemeibe, úgy, hogy egész lényében megborzongott. A nő keze rettenetes súllyal nehezedett Pista vállára, úgy érezte, nyomban leszakad. De azért nem adta be derekát. Elfordult és önmagának dörmögte.

— Csak azt tudom, hogy innen, az én gazdám is el akarjátok venni a kukoricát. Gyüvőre nem lesz jószág, — nem köllök én se... Nem, én nem engedem, hogy kár érje a gazdaságot...

— Hát a gazdátat véded? — csattant fel az asszony hangja, olyan élesen, hogy Pista megrázkódott. — A gazdátat? Ki a gazdád?

— A Varga Péter... — buggyant ki önkénytelenül a szó Pistából.

— A Varga nagyságos úr? Hát ezt a kulákot véded? — te kulák szolga! Ennek vagy te hű talpnyalója. Varga Péter, tavaly se adta be rendesen felesleges gabonáját, akkor is spekulált. Ez, a saját cselédjétől is sajnálja az élelmet, nemhogy még más, ismeretlenen segítene. — Az asszony szemében az elkeseredés dühe lángolt, hangja reszketett a felindulástól.

— Ezek a lovak is az övéi, az átkozott kuláké — jobban szereti a lovát, mint az embertársait. Ilyenné teszi az embert a harácsolási vágy. — Inkább pusztuljanak az emberek száza, semhogy a lovai, malacai soványabbak legyenek...

Hangját leengedi, szavaiban mintha az igazság kelne életre. Végtelen komolysággal mondja.

— Fiaink azért harcoltak, hogy mindenki számára legyen kenyér ebben az országban. Bácskában úgy, mint a kopár Crnagórában. A városban éppen úgy, mint a faluban... Ez a munkás testvériség!

Pista szemei a lovakra merednek. Eszébe jut, hogy a gazdája mennyire tömi azokat. Egész abrakot ad nekik akkor is, ha nem dolgoznak, hogy a szőrük fényesebb legyen és simább az oldalbordájuk. Mert mit szól a Kisimre szomszéd, ha az övé lesz a soványabb! — a gazda dölyfe nem engedi meg, hogy a szomszéd kuláknak szebb lova legyen, mint neki.

Pista elnyom egy sóhajt. Eszébe jutott, hogy a gazdasszonya kiporciózza számára a kenyeret, meg a tavalyi szalonnát és ő azt bűzben, a lovak faránál kénytelen elfogyasztani. — Nekem kimérik, a lovak meg a lábukkal tapossák az ennilót... Kulák szolga va... — nem merte végiggondolni az asszony szavait, félt, hogy valami olyasmij történik vele, ami egész életét tönkre teszi. Kilendíti eddigi kerékvágásából és szembeállítja multjával.

— Eh! — gondolta — csak nem hagyom, hogy egy asszony kihozzon a sodromból! Húsz évig jó volt így, jó lesz ezután is. — Újra visszazökent kötekedő modorába.

— Hiába beszél énnekem, — mondja — de nem néz az asszonyra, csak nem vóna szabad evinni a lovaktu, a malacoktu... Mi lesz veünk gyüvőre?

— Mi lesz veletek? — kiáltja az asszony és felugrik a rohanó szánkón. Állj! — nem megyek egy tapodtat sem tovább ilyen emberrel!

Pista meglepődve visszarántja a lovak zabláját, a szánkó meglassul.

— Mi lesz a lovaidal? Átkozott kulákszolga! Te sem vagy különb a gazdánál! — Azt nem kérdezed, hogy mi lesz azokkal, akik minde-
nyüket odaadták a háborúban, a szüleiket, a házaikat, a fiatalságukat,
hogy téged is szabaddá tegyenek... De te, te a szolgálalkúságban el-
nyomódat véded, a lovaikat, a disznókat, akkor, amikor emberek életéről
van szó!... Gyere Sándor, — szólt a hátulülő férfihez, — gyere, in-
kább menjünk gyalog, mint ezzel a kulák fattyúval... Ha egy hónapig
is járom a határt, de a tíz vagonnal összehozom, ha a föld alól kapar-
om is ki a kukoricát!

Elindultak...

Pistát, mintha fejbekölintették volna, maga sem tudta hogyan, csak
a lovak közé vert és repült vele a szánkó...

Pista még mindig a príccsen állt. Képzletében újra, meg újra a teg-
napi élménye vibrált.

— Kulákfattyú vagyok! — motyogta és a kezét végigsimította lázas
homlokán. — Védelem a gazdánat, nem gondolok az éhezőkre... Ki véd
engem? — tört fel beléle a kérdés — a gazda nem! Milyen gyöngye va-
gyok. — döbönt magára — hiszen az az asszony tegnap ugyancsak el-
bánt velem! Egész éccaka nem aludtam... Talán ő megvédene? — vil-
lant át az agyán s ajkára keserű mosoly torzult...

Nem mozdult az ablaktól. Csak bámulta a jégvirágokat és a pók-
hálót az ablak sarkán. Kint már világos reggel van. A disznók türelmet-
lenül rőfögnek az akolban. Etetés ideje van már, de Pista nem gondol
vele. Egyre csak az asszony jár az eszében. A tekintete... Ruganyos
teste... ahogy leugrott a szánkóról... Miért is engedte le! — miért
nem tartotta vissza, hiszen olyan közel került hozzá, olyan megindi-
tón beszélt.

— Lám, nem kellett volna makacszkodni vele, — hiszen nem is ra-
gaszkodik ő úgy a lovakhoz, a malachoz, csakhát... — Húsz éve szol-
gált már a gazdánál — emlékszik: egyszer megvédte gazdáját, amikor
az összeveszett a kártyapartnereivel a kocsnában, — elmosolyodik, —
úgy elverte a Kisimrét, meg Galambost, hogy arról kántáltak... — Most
miért ne védené meg? Nem is olyan veszélyes ez az asszony. — De
hátha... — Hiszen erősebb tőlem is, meg a Vargától is. Olyan nézése
van, hogy!... és amit mond!

— Mit csinálsz te ott, te lusta dög! — a lovak még nem kaptak vi-
zet, ménem hozó mán nekik — te istenadta!

Pista összerezzen a durva hangra és hirtelen hátrafordult. — A
gazdája állott előtte. Nagy bajusza kajlán lógott le a szája szélén. Ha-
sán, nagy szőrös kezével összefogta a magára vetett bundát és ásítózott.

— Az ember, ha nincs a nyomodban, nem csinálsz semmit!

Pista csak állt és elnézett a gazda feje fölött. Gondolatait megza-
varták. Most, hogy visszazökkentették a valóságba, szinte idegennek
érezte maga körül az istállót, a lovakat, a gazdát... Miért zavarta
meg ez a... — tekintete a gazdája arcára ereszkedett.

— Na mit néző rám, úgy mint a barom? — megitatni a lovakat,
megetetni a disznókat, aztán kivezeted a szürkét, meg a feketét és
megjáratod! No, lódulj már, nézze meg az ember, azért fizetlek én!
majd nagyot ásított és kiment az istállóból.

Pista nem mozdult, csak merőn maga elé bámult. — Az asszonyt
látta s hangját hallotta: kulákszolga... — Borzasztó! Húsz éve paran-
csolnak nekem és nem jöttem rá arra, hogy mi az: kulákszolga...

— Ezek parancsolnak nekem? Ezeknek segítek én a kukoricát elrej-

teni, akiktől egy jó szót sem kaptam még soha! — szeme a szürkére, majd a feketére tévedt. A lovak vidáman falták az előttük levő abrakot. Pista leugrott a pricsről...

— Boszniában a gyerekek éheznek... Ezek miatt éheznek! Miattatok éheznek... disznók! — felkapta a fal mellől a vasvillát és teljes erejéből ütni kezdte hol a szürkét, hol a feketét. A fiatal csikó-lovak vadul nyerítettek és retteneteseket rúgtak Pista felé, de az, kikerülte a kövér csikók rúgásait...

— Kukorica kell nektek, a szárat és a szénát a lábatok alá taposátok! Boszniában meg a gyerekek nem esznek — átkozott dögök! Nese, ne neked szürke, ne neked fekete...

— Mit csinálsz átkozott disznó a lovaimmal? — ugrott be a gazda paprikavörösen az istállóba és öklével Pista tarkójára csapott...

Pista az ütésre hátra fordult, meglátta a fújó gazdát. A tarkójára mért ütés szinte összerázta agyát. — vad gondolatok zavarogtak benne.

— Megütött! a gazdám megütött!... A szolgát ütötte meg!... Védem a gazdámot?... Kulákszolga...

Pista zavaros agya gyorsan kergette szemei előtt a képeket. Láttá egész gyermekkorát. Egy pillanat alatt átérezte húszéves cselédsorsának minden nyomorúságát. A kiporciózott kenyeret. A szép arany-sárga kukoricára rakott szárkupokat... És most az az ütés... — megütött!...

Pista kezében magasra lendült a villa és retteneteset vágott vele a gazda farára, — ne, neked is! most megfizetek neked is... — megütöttél?... — a villa ismét emelkedett a kezében. — Boszniában nincs kenyér... te meg elásod! Engem is rászedtél... — Kereste a szavakat, valami retteneteset akart mondani, amikor aztán megtalálta, diadalmas kacajjal vágta a menekülő gazda után:

— Kulák gazember!...

Pista megállt egy pillanatra, arcára kemény elhatározások vonalai feszültek. A kezében levő villát a pricshez vágta. Magára kapta nagy foltos kabátját és vadul nekilendült... ki az istállóból a tanyáról, toronyiránt...

Vargáéknál bontják a kúpokát. Már a tizediknél tartanak és sorban szedik elő a szép aranysárga kukoricát. A kenyérnek valót, amelyet egy egész ország népe vár...

Az emberek, akik a kúpokát bontják, jóízűen mosolyognak a napsugaras ég alatt és gúnyos megjegyzéseket eregetnek a pitvara ajtajában szorongó gazda felé.

— Mélyebbre kellett volna nagyságos uram!... mondja az egyik öles kisparaszt, és odahunyorított a gazdára.

— Mélyebben ám, de nem a kukoricát, hanem ütet! — vágta rá Magó János újgazda és megragadott egy nyaláb szárat. — alóla egy szép rakás kukorica került a napra.

— Na, még éppen ez a kétszázötven mázsa hiányzott. Ki van a tíz vagonnal!... — mondotta az asszony, miközben tenyerével hátrasímtott homlokán egy szőke hajfürtöt.

Szürkés-kék szemeiben és az aranysárga kukoricán vidáman táncol: a téli napsugár...